

تاریخ دریافت: ۹۱/۲/۱۳

تاریخ پذیرش: ۹۱/۳/۹

بررسی رویکرد شبکه‌ العالم به تحولات بیداری اسلامی

نوشته

کریم جعفری*

چکیده

تحولات جهان عرب در طول سال ۲۰۱۱م، بستری متفاوت از چالش‌ها و تغییرات در رفتاری سیاسی و اجتماعی منطقه را به همراه داشت. این انقلاب‌ها که از تونس شروع شد و در برخی مناطق مانند بحرین همچنان ادامه دارد، ساختارهای منطقه‌ای در حوزه‌های مختلف را دچار تغییر کرد. نقش رسانه در این تحولات چشمگیر بوده تا جایی که تغییرات صورت گرفته در این کشورها به ویژه تونس و مصر مدیون عملکرد رسانه‌هاست. در این میان، شبکه خبری عرب‌زبان العالم اقدام به نقش‌آفرینی در این تحولات کرد. این پژوهش بر آن است تا به عملکرد این شبکه خبری در بستر این تحولات بپردازد. العالم به عنوان رسانه دولتی متعلق به جمهوری اسلامی ایران، با استفاده از ظرفیت‌های خود در این عرصه وارد شد و دیدگاه و نگرش متفاوت مبتنی بر حضور روح اسلام و اسلام‌گرایی، استبدادستیزی، مخالفت با رژیم صهیونیستی را با مخاطبان در سراسر جهان در میان گذاشت. در این پژوهش این سؤال مطرح شده است: آیا العالم به صورت هدفمند و آگاهانه اقدام به پوشش خبری تحولات انقلاب‌های عربی کرده است؟ فرضیه این پژوهش نیز بر این اساس قرار گرفته که با توجه به موقعیت و جایگاه شبکه خبری العالم، این شبکه با نگاه ویژه و اسلامی تحولات اخیر را پوشش داده و به صورت هدفمند رفتار کرده است.

کلیدواژه: ایران، العالم، بیداری اسلامی، تونس، مصر، بحرین، سوریه.

مقدمه

انقلاب‌های اخیر در کشورهای عربی در طول سال ۲۰۱۱م. یکی از مراحل مهم تاریخی در حوزه جغرافیای سیاسی و اجتماعی شمال آفریقا و خاورمیانه و همچنین، یکی از مهم‌ترین تحولات در محدوده اثرگذار جنبش‌ها و حرکات‌های اسلامی در قرن جدید به شمار می‌رود که

* دانشجوی دکتری تاریخ ایران دوره اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات Jafari33@yahoo.com

در گذر خود باعث به قدرت رسیدن و تبلور جریان‌ها و تفکرات اسلام‌گرا از طیف‌های گوناگون شد.

در این تحولات که مانند گردباد طومار برخی از رژیم‌های خودکامه عرب را در هم پیچید و برخی دیگر را به لبه تیز سقوط راند، بیش از آنکه دست‌های پنهان قدرت‌های خارجی دخیل باشد، حضور مردم و اطلاع‌رسانی لحظه به لحظه تأثیر شگرف خود را بر جای گذاشت؛ میزان اثرگذاری رسانه‌ها در این انقلاب‌ها به اندازه‌ای بود که از آن به عنوان "انقلاب رسانه" نیز یاد می‌شود. اما این رسانه‌ها خود نیز دچار سیاست‌زدگی و گرفتار تفکرات خاص برآمده از حامیان سیاسی و مالی خود بودند تا جایی که تقابل رسانه‌ای در محدوده این انقلاب‌ها و در طول یک‌سال پس از وقوع آن‌ها، همچنان به شدت ادامه دارد.

تقسیم خاورمیانه به دو محور اعتدال عربی به رهبری عربستان سعودی، مصر، قطر و هدایت آمریکا و محور مقاومت با حضور ایران، سوریه و گروه‌های مقاومت لبنان، فلسطین و در این اواخر عراق، خودبه خود تقسیم‌بندی رسانه‌ای در این انقلاب‌ها را نیز کاملاً مشخص می‌کند.^۱ حضور رسانه‌ای قدرتمند در جریان بیداری اسلامی به ویژه برای جمهوری اسلامی ایران که تلقی و باور متفاوتی از این انقلاب‌ها داشت، حائز اهمیت بسیار بود. جمهوری اسلامی ایران با استفاده از قدرت رسانه‌ای خود در حوزه عربی شامل شبکه‌های متعدد رادیویی و تلویزیونی در این عرصه قدم گذاشت و توانست موفقیت‌های متعددی را به دست آورد.

یکی از شبکه‌های مهم، شبکه خبری العالم است که تلاش کرد با استفاده از ظرفیت‌های خود وارد این حوزه شود و اخبار و رویدادهای صورت گرفته در این کشورها را در اختیار میلیون‌ها مخاطب خود قرار دهد. این پژوهش بر آن است تا با استفاده از داده‌های موجود عملکرد و اثرگذاری این شبکه را در میان مخاطبان منطقه‌ای و جهانی خود در عرصه انقلاب‌های عربی بررسی کند و راهبردهای مترتب بر آن را توضیح دهد. این داده‌ها بر دو اساس عمده گردآوری شده‌اند: پخش تلویزیونی و برنامه‌های پیاده شده برای وب‌گاه خبری. معمولاً وب‌گاه اینترنتی شبکه العالم به صورت روزانه مهم‌ترین مصاحبه‌ها، گزارش‌ها و تحلیل‌های ارائه شده توسط شبکه را پیاده‌سازی می‌کند و در اختیار مخاطبان خود قرار می‌دهد. در این پژوهش برای آسان‌تر شدن پژوهش، بیشتر منابع مورد استفاده از وب‌گاه این شبکه و برخی خبرنامه‌های داخلی آن تهیه شده است. بدین منظور تحولات مربوط به بیداری اسلامی تقریباً به شکل روزانه رصد شده و تحولات مربوط در این مقاله لحاظ شده است.

۱. تاریخچه

حمله آمریکا در سال ۲۰۰۳م. به عراق و اشغال این کشور روند جدیدی را در منطقه خاورمیانه شکل داد. این اقدام منطقه را آبدستن تحولات متعددی کرد که یکی از آن‌ها شکل‌گیری شبکه‌های مختلف خبری بود. تا این زمان شبکه الجزیره قطر به عنوان مهم‌ترین و اثرگذارترین

شبکه خبری عرب‌زبان اطلاع‌رسانی در حوزه‌های مختلف را بر عهده داشت، اما تهدید به اشغال عراق توسط آمریکا و ضرورت اطلاع‌رسانی در این حوزه، سران و مقامات برخی از کشورهای منطقه را بر آن داشت تا گروه‌های خبری خود را سازماندهی کنند.

برایند این اقدامات، برآمدن شبکه‌های متعدد خبری بود که هرکدام از یکی از پایتخت‌ها و یا شهرهای منطقه برنامه پخش می‌کردند و تولد شبکه العالم محصول چنین تحولی است. العالم حدود یک ماه پیش از حمله آمریکا به عراق در ۴ اسفند ۱۳۸۱/۲۳ فوریه ۲۰۰۳ م. توسط معاونت برون‌مرزی سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران افتتاح و شروع به کار کرد.

هرچند این شبکه به منظور پوشش اخبار عراق و برای پخش روزانه شش ساعت برنامه‌ریزی شده بود، اما تحولات سریع منطقه و نیاز به ارتباط با مخاطبان در جهان عرب، العالم را به عنوان بازوی رسانه‌ای دیپلماسی عمومی و رسانه‌ای در جهان عرب به سرعت به پخش ۲۴ ساعته رساند. تحولاتی مانند تهدیدهای روزافزون غرب ضد جمهوری اسلامی ایران به ویژه در حوزه هسته‌ای، ترور رفیق حریری در لبنان، جنگ ۳۳ روزه، جنگ ۲۲ روزه غزه، بحران یمن و در حال حاضر هم روند بیداری اسلامی، العالم را به عنوان شبکه‌ای در خور و اثرگذار معرفی کرده است.

۲. ساختار

شبکه العالم دارای ساختار بسیار ساده، در عین حال، کوچک و کم‌هزینه‌ای نسبت به سایر رقبای منطقه‌ای و بین‌المللی خود است. مدیریت شبکه از طرف معاونت برون‌مرزی سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران معرفی و توسط رئیس این سازمان منصوب می‌شود. ریاست شبکه نظارت کلی بر تولید، پخش، ارتباط با مسئولان عالی‌رتبه کشور و سیاست‌گذاری شبکه را برعهده دارد و در چند نوبت کاری مدیران داخلی و سردبیران در حوزه‌های مختلف بر کار خبرنگاران، مترجمان و تهیه‌کنندگان نظارت می‌کنند.^۲

العالم دارای یک پایگاه خبری است که به صورت گسترده برنامه‌های پخش شده را پوشش می‌دهد. این پایگاه به دو زبان عربی و فارسی برنامه خود را انتشار می‌دهد که پس از تحولات اخیر در منطقه و منطبق با نیازهای آن، گسترش یافته است. این پایگاه همچنین امکان مشاهده زنده برنامه‌های شبکه، ویدئوها، پرونده‌های مختلف با طبقه‌بندی بین‌المللی، منطقه‌ای و کشوری را به مخاطب می‌دهد (به آدرس ALALAM.IR). در پایگاه فارسی العالم مهم‌ترین برنامه‌های پخش شده توسط شبکه ترجمه و در اختیار مخاطبان فارسی‌زبان قرار می‌گیرد که بسیاری از خبرگزاری‌های داخلی و روزنامه‌های کشور از آن تغذیه می‌کنند.

۳. العالم و بیداری اسلامی

پیش از شکل‌گیری انقلاب‌ها در کشورهای عرب منطقه شمال آفریقا و خاورمیانه، بیشتر چالش‌های العالم با محور موسوم به اعتدال عربی و سیاست‌های رسانه‌ای آن و همچنین

اشغالگری‌های رژیم صهیونیستی در فلسطین قرار داشت. رقابت دو قطب اصلی سیاست در منطقه به حوزه رسانه‌ای هم رسیده بود؛ بنابراین، تلاش برای تثبیت موقعیت منطقه‌ای دارای اهمیت خاصی بود.

عراق، لبنان، فلسطین اشغالی و یمن به عنوان مهم‌ترین حوزه‌های مورد توجه العالم، بیشترین میزان برنامه‌های این شبکه را به خود اختصاص داده بود و این رویکرد تا شروع انقلاب مردم تونس تداوم داشت. در حقیقت، جرقه این انقلاب که با خودسوزی محمد بوعزیزی در شهر سیدی بوزید در جنوب تونس زده شده، توسط بسیاری از رسانه‌ها و خبرگزاری‌ها دیر گرفته شد و تنها شبکه الجزیره بود که در این مورد — به دلیل حضور طیف وسیعی از کارکنان و خبرنگاران تونس — پیشتاز شد.

در مجموع، می‌توان گفت العالم در پروسه یک‌ساله از زمان شروع حرکت اعتراضی مردم در تونس تا زمان ورود به اصل ماجرا با تأخیری چند هفته‌ای مواجه بود و دلیل عمده این امر را نیز باید در ماهیت ناشناخته انقلاب‌ها جست‌وجو کرد. این ماهیت ناشناخته و تقریباً گم‌به‌گونه‌ای بود که بسیاری از سازمان‌های اطلاعاتی قدرتمند جهانی را هم دچار شوک کرد. سازمان‌های اطلاعاتی اروپایی و آمریکایی و بسیاری از مراکز مطالعاتی وابسته به این سازمان‌ها که دیدگاه‌های مشورتی به آن‌ها می‌دادند در تحلیل این انقلاب‌ها درمانده و دلایل مختلفی را برای آن برمی‌شمردند (Ignatius, 2011).

این موضوع را می‌توان در سخنان سالانه باراک اوباما، رئیس‌جمهور آمریکا، در ابتدای سال ۲۰۱۱ به خوبی مشاهده کرد تا جایی که وی بدون حتی کلمه‌ای سخن با این محوریت که آیا ایالات متحده آمریکا این حرکت انقلابی مردم تونس را پیش‌بینی می‌کرد، تنها به ذکر این نکته پرداخت که:

ما همان میل به آزادی را در تونس، جایی که ثابت شد قدرت مردم از فرمان مستبد نیرومند تر است، شاهد بودیم. و بگذارید با صراحت سخن بگوییم: ایالات متحده آمریکا در کنار مردم تونس ایستاده است و از آرمان‌های مردم‌سالاری همه مردم پشتیبانی می‌کند (گزیده‌هایی از خطابه باراک اوباما، ۲۵ ژانویه ۲۰۱۱).

این عدم برآورد تا جایی بود که غرب و نهادهای رسانه‌ای وابسته به آن عنوان “بهار عربی” را به انقلاب‌های عربی دادند و از این رو، ورود با احتیاط شبکه خبری وابسته به نظام جمهوری اسلامی ایران به این حوزه قابل بررسی و تأمل است.

پیوستگی انقلاب‌ها — تونس، مصر، لیبی، بحرین، یمن — و در نهایت، شبیه‌سازی انقلاب در سوریه شبکه خبری با حجم العالم را با گستره کاری بسیار بیشتری مواجه کرد. به همین دلیل در پایان سال ۱۳۸۹ این شبکه در اطلاع‌رسانی از انقلاب‌ها اولویت‌بندی کرد. این اولویت‌بندی هرچند باعث نشد تا العالم با بودجه سالانه خود — درحالی‌که بسیاری از شبکه‌های خبری رقیب اقدام به

جذب حمایت‌های مالی دولتی گسترده برای پوشش بهتر کردند — از تحولات کشورهایی مانند لیبی، تونس و حتی مصر غافل شود اما تمرکز بر انقلاب مردم بحرین، یمن، حرکت‌های اعتراضی در عربستان و سپس نبرد رسانه‌ای در سوریه ویژگی عمدهٔ العالم شمرده می‌شود.

العالم در راستای مأموریت خبری خود به عنوان رسانه‌ای دولتی، دیدگاه‌های مقامات و مسئولان جمهوری اسلامی ایران را در برنامه‌های مختلف پوشش می‌داد. شاید بتوان یکی از تعلق‌های العالم در انقلاب نامیدن تحولات اخیر را به ویژه آنچه در تونس پیش آمده بود، ناشی از بی‌ثباتی در تحلیل رویدادها در هرم تصمیم‌گیری سیاسی کشور دانست.

۴. نگاه العالم به انقلاب‌های خاورمیانه و شمال آفریقا

شبکه خبری العالم در مجموع، سیاست‌های کلی خبری خود را از مراکز سیاست‌گذاری رسمی و مراجع ذی‌صلاح جمهوری اسلامی ایران می‌گیرد. هرچند این سیاست کلی مانند شبکه‌های داخلی وابسته به صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران نیست و مناسب ذائقهٔ مخاطب عرب آن تهیه و پخش می‌شود، ولی در مجموع سیاست کلی نظام را می‌توان در تمام بخش‌های خبری آن یافت.

حرکت انقلاب‌های منطقه و احتیاط در اخذ تصمیم در مورد تحولات صورت گرفته در میان لایه‌های سیاسی و تصمیم‌گیر کشور، در بخش‌های مختلف خبری العالم هم قابل تشخیص بود. وجود تحلیل‌های متفاوت در مورد منشأ و دلایل این انقلاب‌ها و حرکت نهایی آن که در برخی مواقع بوی توطئه و وجود دست‌های سازمان‌های اطلاعاتی در آن را به مشام می‌رساند، این روند را در میان مدیران و تصمیم‌گیران العالم به شدت تقویت می‌کرد.

شبکه خبری العالم تا پیش از سقوط زین‌العابدین بن‌علی در تونس در ۲۶ دی‌ماه ۱۳۸۹ همچنان به این سیاست خود ادامه می‌داد و تقریباً پس از سرنگونی و فرار رئیس‌جمهور مخلوع تونس بود که روند جدیدی را با حضور پررنگ‌تر در تحولات مصر تجربه کرد.

تا پیش از شروع انقلاب مردم مصر، العالم از دیدگاه‌های متفاوت و برداشت‌های گوناگون که حاصل نظر کارشناسان بیشتر عرب خود بود، برای تحلیل حوادث، رویدادها و در نهایت پیامدهای آن بهره می‌گرفت. نبود افق روشنی از تحولات حتی کارشناسان را هم به تناقض‌گویی و برداشت‌های متفاوت در مورد انقلاب‌ها وادار کرده بود؛ برای مثال، در دو برنامهٔ مهم و پرمخاطب شبکهٔ العالم با عنوان «مع الحدث» و «تحت الضوء» که به مدت ۵۰ دقیقه و روزانه از این شبکه پخش می‌شود، بیشتر کارشناسان دچار اختلافات شدید در ماهیت انقلاب مردم تونس شده بودند. در این دو برنامه که هر شب کارشناسانی مختلف عرب و ایرانی را به صورت زنده با هم به مباحثه دعوت می‌کرد، تنها نکتهٔ مهم، حرکت اعتراضی مردم ضد استبدادی در تونس مورد توجه قرار می‌گرفت و جنبه‌های مهم دیگر این حرکت به ویژه فراگیر شدن آن مورد توجه قرار نمی‌گرفت.

۵. تغییر رویکرد

العالم به دلیل منش و روش خبری خود تابع تحولات روی داده در عرصه واقع است و تحلیل این وقایع را هم برعهده کارشناسان معتمد و همیشگی خود قرار می‌دهد. این کارشناسان که در طول سال‌های متمادی با حضور در العالم به شناسنامه این شبکه تبدیل شده بودند، در کمتر موردی نظر دیگری غیر از دیدگاه‌های رایج در عرصه رسانه‌ای جهان را عرضه می‌کردند. استفاده از اصطلاح "بهار عربی" اوج این تبعیت را می‌رساند.

العالم با تکیه بر اصل ظلم‌ستیزی، حرکت‌های انقلابی در تونس و بنیاد اسلام‌خواهی آن را پس از حضور گسترده مردم مصر در میدان التحریر قاهره گذاشت. این رویکرد به ویژه پس از بیانات رهبر انقلاب اسلامی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای با عنوان "بیداری اسلامی" (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۵ بهمن ۱۳۸۹) روند جدیدی به خود گرفت.

العالم در این مسیر با تکیه بر حضور جریان‌های اسلام‌گرا، تلاش کرد تا به پشتوانه مردمی و اسلامی این انقلاب‌ها پردازد و ضمن برشمردن پیش‌زمینه تاریخی چنین حرکت‌هایی، آن را به نوعی نظریه‌پردازی کند (گفت‌وگو با احمد سادات^۲، ۷ اسفند ۱۳۹۰). این رویکرد در برنامه‌های مختلف العالم به ویژه از زمان انقلاب مردم مصر به خوبی خود را نشان داد. با وارد شدن مبحث بیداری اسلامی (صحوۃ الاسلامیة) به گفتمان رسمی در رسانه‌ها و دیپلماسی عمومی کشور، العالم نیز به تبع آن وارد این حوزه شد و شعار کلی برنامه‌های خود را به بیداری اسلامی تغییر داد. بیداری اسلامی به سرعت جای خود را در برنامه‌های مختلف العالم باز کرد و این موضوع وارد پایگاه خبری فارسی و عربی آن نیز شد. نوع نگاه و برخورد العالم به بیداری اسلامی در کشورهای مختلف متفاوت بود، این تفاوت را می‌توان در رویکردهای بعدی و شروع اختلاف نظرهای سیاسی و عقیدتی در کشورهای هدف و ذی‌نفع دید. "بهار عربی" و "بیداری اسلامی" یکی از مهم‌ترین محورهای رسانه‌ای مورد بحث در منطقه بودند.

العالم به همراه دیگر رسانه‌های هم‌سو در محور مقاومت مانند المنار لبنان و برخی از شبکه‌های عراقی، نبرد سنگینی را در این حوزه شروع کرد. در این رویکرد هرچه زمان به جلو می‌رفت و انقلاب‌ها شکل گسترده‌تری به خود می‌گرفتند و حضور جریان‌ها و تشکلهای اسلام‌گرا در آن‌ها بیشتر می‌شد، نگاه العالم در توصیف "بیداری اسلامی" نیز ابعاد جدیدتری به خود می‌گرفت؛ برای مثال، شبکه العالم از اول تا ۲۵ آذرماه ۱۳۹۰ در برنامه معروف "مع‌الحدث" خود این موضوعات مهم در رابطه با بیداری اسلامی را با حضور کارشناسان داخلی و خارجی بررسی کرد:

۱ آذر ۱۳۹۰ انقلاب مصر: بازگشت به جایگاه نخست.

۲ آذر ۱۳۹۰ انقلاب باز در مصر و مخالفت با سخنرانی ژنرال طنطاوی.

۳ آذر ۱۳۹۰ سوریه در رویارویی با نزدیکان.

- ۴ آذر ۱۳۹۰ بحران سوریه و اقدام اتحادیه عرب برای بین‌المللی کردن آن.
- ۵ آذر ۱۳۹۰ مغرب پس از انتخابات پارلمانی.
- ۷ آذر ۱۳۹۰ انتخابات پارلمانی مصر و وضعیت مبهم سیاسی در این کشور.
- ۸ آذر ۱۳۹۰ انتخابات مصر و تأثیر آن بر اعتبار سیاسی این کشور.
- ۹ آذر ۱۳۹۰ صالحی و المعلم (وزرای خارجه ایران و سوریه) در جده و نشست همکاری‌های اسلامی.
- ۱۰ آذر ۱۳۹۰ انتخابات مصر: پیروزی اخوان‌المسلمین و صحنه‌های انقلاب.
- ۱۱ آذر ۱۳۹۰ بحران سوریه و تشدید مواضع عربی و بین‌المللی.
- ۱۲ آذر ۱۳۹۰ سوریه: بین امضا و تشدید.
- ۱۳ آذر ۱۳۹۰ پاسخ سوریه به پاسخ و سردرگمی عربی.
- ۱۴ آذر ۱۳۹۰ مصر و عوامل طرح‌های آینده.
- ۱۵ آذر ۱۳۹۰ دولت جنزوری (نخست‌وزیر دولت نظامی مصر) در دریای طوفانی انقلاب.
- ۱۶ آذر ۱۳۹۰ عقب‌نشینی اخوان‌المسلمین از هیئت مشورتی و آغاز برخورد با نظامی‌ها.
- ۱۷ آذر ۱۳۹۰ عربستان سعودی بین اعتراضات داخلی و نگرانی‌های واشنگتن.
- ۱۸ آذر ۱۳۹۰ سوریه بین وضعیت متزلزل بین‌المللی و دستاورد اصلاحات.
- ۱۹ آذر ۱۳۹۰ مالکی در واشنگتن و مرحله پس از خروج اشغالگران.
- ۲۰ آذر ۱۳۹۰ مرحله دوم انتخابات و تثبیت نتایج.
- ۲۱ آذر ۱۳۹۰ عراق بدون اشغالگران و بمب‌های آمریکایی.
- ۲۲ آذر ۱۳۹۰ جنگ میدان التحریر (مصر) و پیامدهای آن.
- ۲۳ آذر ۱۳۹۰ سوریه و امضای پروتکل.
- ۲۴ آذر ۱۳۹۰ شورای همکاری، نگرانی‌ها و چالش‌ها.
- ۲۵ آذر ۱۳۹۰ عراق و بحران سیاسی موجود.

این آمار نشان می‌دهد العالم در برنامه‌های پربیننده خود طیف وسیعی از موضوعات را مدنظر قرار داده است و این رویکرد را همچنان ادامه می‌دهد. برای بررسی موضوعی نگاه العالم در حوزه انقلاب‌های در کشورهای عربی باید نگاه حاکم بر این رسانه را در مورد هر کشور به صورت مجزا بررسی کرد. به دلیل گستردگی بحث، کشورهای تونس، مصر، لیبی، بحرین و سوریه ارزیابی شده‌اند.

۵-۱. تونس

شروع انقلاب‌های منطقه از تونس و ماهیت ناشناخته آن، بسیاری از تحلیل‌گران و کارشناسان مسائل سیاسی و اطلاعاتی را دچار نوعی سردرگمی کرد. این سردرگمی به شبکه‌های خبری

سرایت و روایت داغ آن‌ها از این حرکت صورت گرفته، اعتراضی مانند دیگر اعتراض‌ها به دولت در کشورهای عربی بود. این برداشت در بسیاری از شبکه‌های خبری جهان نمود عینی داشت و العالم هم از این امر مستثنی نبود.

العالم تا پیش از شروع انقلاب مردم تونس، در این کشور خبرنگاری نداشت و نگاه حاکم بر این شبکه نوعی خبررسانی صرف به شمار می‌رفت؛ اما این باعث نشده بود تا العالم با برخی از چهره‌های سرشناس مخالف رژیم حاکم که گرایش‌های اسلام‌گرایانه داشته باشد، در مورد موضوعات مورد علاقه گفت‌وگو نکند. راشد الغنوشی، رهبر حزب النهضة، در برنامه "مع الحدث" بارها حضور یافته بود و در مورد مسائل جهان اسلام به ویژه فلسطین گفت‌وگو کرده بود (گفت‌وگو با راشد الغنوشی، ۲۰ شهریور ۱۳۸۹).

این نگاه اسلام‌گرایانه به جهان اسلام در انقلاب مردم تونس هم خود را با مقداری تأخیر نشان داد. خودسوزی محمد بوعزیزی نیز در این شبکه به اختصار پرداخته شد تا چارچوب‌های ذهنی سیاسی موجود در کشور میزبان برای برخورد با این اتفاق مهیا شود. در حقیقت باید گفت رفتار شبکه العالم در مورد تونس برآیندی از رفتار سیاسی حاکمیت کشور بود. واهمه‌ها در مورد نتایج این حرکت باعث شد تا شاهد رفتار شبکه العالم در برابر تونس با احتیاط باشد.

کشیده شدن دامنه اعتراضات از شهرهای کوچک جنوبی به پایتخت و انفعال رژیم حاکم، باعث شد تا در این برهه العالم اقدام به حضور مؤثرتر در تونس کند. تلاش برای اعزام خبرنگار و ارتباط با گروه‌های مخالف حکومت زین‌العابدین بن‌علی برای ترسیم آینده این اعتراضات در این چارچوب می‌گنجد. خبرنگاران العالم به همراه کارشناسان این شبکه در روزهای پایانی رژیم بن‌علی با الهام از شعارهای مردمی و عمیق‌تر شدن اعتراضات، آن را یک انقلاب معرفی کردند و با تأکید بر موضع ضد استبدادی آن، به بررسی عوامل پدیدآورنده این اعتراضات اقدام کردند.

عمده فعالیت‌های العالم در مورد تونس به روزهای پس از انقلاب بازمی‌گشت. تونس به عنوان مادر انقلاب‌های عربی، محل رجوع بود و از زمان استقلال از فرانسه احزاب و جریان‌های اسلام‌گرای آن به شدت زیر فشار بودند؛ بنابراین، گرایش‌های اسلامی در این کشور بسیار بود و این موضوع خود را در انقلاب نشان داد.

العالم با استفاده از این ظرفیت، تلاش کرد تا با نیروهای اسلام‌گرای تونس ارتباط برقرار کند و بار اسلامی انقلاب را منعکس نماید. العالم با استفاده از توان تلویزیونی و اینترنتی خود در این مسیر گام برداشت؛ اما هیچگاه یک گروه اسلام‌گرا را بر گروه دیگر ترجیح نداد و حتی سعی کرد با نیروهای دیگر حاضر عرصه سیاسی این کشور هم ارتباط برقرار کند (گفت‌وگو با مسئول جمعیت جوانان جهان عرب، ۲۲ ژانویه ۲۰۱۲).

العالم تلاش داشت تا در چهار حوزه متفاوت تونس را تحت تأثیر قرار دهد:

۱. ورود اسلام‌گرایان و تأثیر اسلام سیاسی بر آینده کشور؛

۲. عدم نفوذ غرب در تونس؛

۳. تقویت پیوندهای فرهنگی ایران با تونس؛

۴. مقابله با حضور و نفوذ رژیم صهیونیستی در این کشور مانند دوره بن‌علی.

در این چهار حوزه، العالم در برنامه‌های مختلف خود بر اساس تقسیم کار به مسئله تونس می‌پرداخت. هرچند مسئله حضور اسلام‌گرایان در قدرت امری ثابت شده بود، اما مشارکت دیگر نیروهای سیاسی قدرتمند مانند جریان‌های چپ، لیبرال و حتی سلفی‌های مورد حمایت عربستان را می‌توان جزو خطوط قرمز العالم به شمار آورد.

دغدغه دیگر العالم، حضور غرب در تونس بود. نشست کشورهای غربی و عربی برای کمک به تونس و مصر پس از سرنگونی خودکامگان آن به رغم مشکلات مالی این کشورها، نمی‌توانست مسئله‌ای از سر دل‌سوزی تلقی شود. العالم سعی کرد در حوزه فرهنگی تونس وارد شود و رابط این کشور با جمهوری اسلامی ایران باشد. برگزاری هفته سینمایی ایران در تونس و پوشش خبری وسیع آن توسط العالم، یکی از مهم‌ترین کارکردهای العالم در این زمینه بود.

موضوع دفاع از مقاومت و مخالفت با رژیم صهیونیستی پس از سقوط بن‌علی نگاه کارکردگرایانه العالم به مسئله تونس بود که در برنامه‌های مختلف آن مشهود بود. تلاش رژیم صهیونیستی برای وارد کردن دوباره یهودیان به مرکز سیاست تونس و مهاجرت برخی از یهودیان این کشور به فلسطین اشغالی، فعالیت تبلیغی العالم را باعث شد که در برنامه‌های "مع‌الحدث" و "تحت‌الضوء" به این موضوع پرداخته شود و این موضوع را در بخش‌های مختلف خبری العالم در مورد تونس به فراوانی می‌توان یافت (العالم، ۳۰ نوامبر ۲۰۱۱). العالم همچنین، اعتراضات مردمی ضد رژیم صهیونیستی را به شدت پوشش می‌داد و با رهبران جریان‌های سیاسی این کشور به گفت‌وگو می‌پرداخت (گفت‌وگو با علی التریکی^۵، ۳۱ دسامبر ۲۰۱۱).

العالم به عنوان رسانه دولتی جمهوری اسلامی ایران، نگاهی ویژه در چارچوب سیاست خارجی کشور به موضوعات خارجی دارد و این در انقلاب‌های منطقه نیز خود را نشان داد. طرح موضوع "بیداری اسلامی" به عنوان نقشه راه العالم، را می‌توان در همین راستا برشمرد که در ماه‌های پس از سقوط بن‌علی کارکرد بسیاری داشت. با همین موضوع کار العالم گفت‌وگوهای چندجانبه خبری را با حضور رهبران سیاسی تونس تشکیل داد و بر آن بود تا آینده سیاسی این کشور را از نگاه آن‌ها و دورنمای اسلامی آن تجزیه و تحلیل کند. یکی از این مسائل مهم مسئله رئیس‌جمهوری پس از بن‌علی بود که در یکی از برنامه‌های تحت‌الضوء با حضور چهار تن از رهبران احزاب مهم تونس ارزیابی و بررسی شد (العالم، برنامه تحت الضوء، ۲۱ دسامبر ۲۰۱۱). این مسئله در برنامه‌های متعدد شبکه و با حضور کارشناسان و فعالان سیاسی و دینی تونس بحث و بررسی گردید که مشروح آن‌ها در بایگانی شبکه العالم دست‌یافتنی است.

تجربه العالم و سایر شبکه‌های خبری در تونس آن‌ها را به فعالیت بیشتر در انقلاب مصر که بلافاصله پس از تونس شروع شد، انداخت. العالم تا پیش از شروع اعتراضات در مصر دفتر رسمی نداشت و برخی از خبرنگاران محلی با آن همکاری می‌کردند. با شروع انقلاب مردمی در مصر دولت مبارک به مقابله با اطلاع‌رسانی از اعتراضات مردمی پرداخت. رسانه‌های غربی و برخی شبکه‌های عربی که با محافظه‌کاری بیشتری اخبار مصر را پوشش می‌دادند، آزادانه‌تر به فعالیت خبری مشغول بودند، اما فشار و اعمال خشونت ضد خبرنگاران و کارگروه‌های خبری شبکه العالم که با ۱۳ خبرنگار، ۱۰ استان مصر را پوشش خبری می‌داد (گفت‌وگوی احمد سادات، ۷ اسفند ۱۳۹۰)، به مراتب شدیدتر بود به گونه‌ای که جان بسیاری از عوامل خبری آن‌ها در معرض خطر قرار گرفت.

در طول انقلاب یک ماهه مردم مصر، بارها به کارکنان خبری العالم حمله شد که بیشتر این حملات را نیروهای امنیتی وابسته به سازمان اطلاعات این کشور هدایت می‌کردند. در یکی از این حملات، احمد سیوفی، مدیر دفتر شبکه العالم در قاهره و تصویربردار این شبکه مجروح و به بیمارستان منتقل شدند. همچنین، دفتر العالم در قاهره تهدید به آتش سوزی شد. دقایقی قبل از این تهدید، افرادی وابسته به حکومت مبارک به کارگروه خبری العالم در میدان التحرير قاهره یورش بردند و شریف منصور، خبرنگار العالم، را مورد ضرب و شتم قرار دادند.

آن‌گونه که از سخنان مدیر شبکه العالم برمی‌آید، این شبکه وقوع انقلاب مصر را شش ماه زودتر پیش‌بینی کرده بود و به این منظور اقدام به گسترش نیروهای خبری خود در این کشور کرد: ... به وقوع انقلاب مردمی در یمن اصلاً شکی نداشتیم. در مورد مصر نیز دفتر العالم در قاهره از حدود شش ماه قبل طی گزارشی، قریب الوقوع بودن انقلاب مصر را پیش‌بینی و اعلام کرده بود که ما به زودی می‌توانیم مجوز شبکه العالم را در مصر بگیریم؛ زیرا مصر آستان حوادث است و به زودی مبارک سقوط می‌کند. ما این موضوع را به صراحت اعلام نکردیم اما در گفت‌وگوها و تحلیل‌های سیاسی آن را همیشه مدنظر داشتیم... (گفت‌وگوی احمد سادات، ۱۴ اسفند ۱۳۹۰).

طبق دیدگاه مدیر العالم، این شبکه با یک سیاست‌گذاری دقیق به سراغ انقلاب مصر رفته و انتظار هم بر آن بوده که مبارک برکنار شود؛ اما این انقلاب یک انقلاب ناقص بود:

... حتی وقتی که مبارک سقوط کرد، خیلی‌ها ادعا کردند که مصر پیروز شد یا از عنوان مصر بعد از انقلاب استفاده کردند اما مصطلحی که العالم انتخاب کرد این بود: «مصر؛ ثورة مستمرة»، یعنی انقلاب مصر کماکان در جریان است. این حرفی بود که ما از ماه‌ها قبل زده بودیم و آن زمان که این اصطلاح را به کار بردیم، خیلی‌ها از ما انتقاد کردند و گفتند که انقلاب مصر پیروز شده است. ما گفتیم نه انقلاب پیروز نشده است و دقیقاً حدود یک ماه

قبل بود که دوباره جوانان مصری به میدان التحریر رفتند و رسانه‌ها تازه گفتند که این برگ دوم انقلاب مصر است (گفت‌وگوی احمد سادات، ۷ اسفند ۱۳۹۰).

پیروزی انقلاب مصر و هم‌زمانی کناره‌گیری مبارک با روز پیروزی انقلاب اسلامی در ایران در ۲۲ بهمن، العالم را بر آن داشت تا به مشابهت‌ها و نزدیکی‌های انقلاب دو کشور بپردازد. مصطلح‌سازی گسترده اصطلاح "بیداری اسلامی" در این زمان صورت گرفت و خبرنگاران این شبکه در مناطق مختلف مصر ضمن پوشش خبری همه‌جانبه تحولات آن، خود را برای روزهای پس از مبارک آماده می‌کردند.

حضور و فعالیت رسانه‌ای العالم در مصر البته از دید و کنکاش رسانه‌های عرب‌زبان دور نماند و بسیاری از رسانه‌های وابسته به محور اعتدال عربی به رهبری عربستان، حملات خود به این شبکه خبری را تشدید کردند. روزنامه *الریاض* چاپ عربستان در مطلبی عنوان می‌کند که العالم، سیاست‌های ایران برای نفوذ میان کشورهای عربی را پیگیری می‌کند. به باور این نویسنده:

در هر کوی و برزن شبکه العالم به مثابه سفیر اغراض سوء ایران به شمار می‌آید که از آغاز فعالیت خود به عنوان شبکه‌ای عرب‌زبان با گرایش و هویت فارسی شناخته شد. سؤالی که مطرح است، رویکرد و اهداف آن در آلوده کردن فضای عربی با غبار و سموم سیاسی، فرقه‌ای، مذهبی و لطمه زدن به روابط ملتی واحد در یک سرزمین واحد، به چه علت و به مصلحت کیست؟ مسئولان العالم بر این باور هستند که این رویکرد روزنامه وابسته به دربار سعودی ناشی از اثرگذاری این رسانه بر انقلاب مصر است (فایز بن عبدالله الشهري، ۱۲ آوریل ۲۰۱۱).

فعالیت العالم در مصر و نوع خبررسانی آن، طرفداران و مخالفانی را در این کشور به همراه داشت. در حالی که جریانی از اخوان المسلمین این کشور در تلاش بودند تا از زبان رسانه العالم صحبت کنند، برخی از جریان‌های لیبرال و سلفی حملات گسترده‌ای را ضد العالم شروع کردند و این شبکه را متهم به مصادره انقلاب خود کردند. این رویکرد در انتقاد از موضع العالم نسبت به الگوگیری انقلاب مصر از انقلاب اسلامی ایران بود.

العالم در انقلاب مصر با چند موضوع مهم درگیر بود:

۱. مصر به محل رقابت ایران و کشورهای عرب خلیج فارس تبدیل شده بود.
۲. العالم به تبع تعلق به دولت ایران، با گرایش‌های اسلام معتدل، میانه‌بینی بیشتری داشت تا اسلام مبتنی بر وهابیت که عربستان حامی آن بود.
۳. در تفسیری که العالم از اوضاع مصر داشت، تنها مبارک کنار رفته بود ولی رژیم او همچنان پابرجا بود؛ بنابراین، اصل انقلاب ادامه دارد و آینده مصر به کجا ختم خواهد شد، در صدر اولویت‌های این شبکه خبری قرار داشت.

۴. العالم، مسئله فلسطین را از دریچه مصر رصد می‌کرد و نگاه دولتمردان مصری به واقعیت مقاومت برای این شبکه بسیار مهم بود.

۵. معاهده کمپ دیوید، ادامه رابطه با رژیم صهیونیستی، آینده روابط خارجی مصر با غرب و آمریکا دیگر موضوع محوری العالم در رابطه با این کشور بود.

این موارد را به خوبی می‌توان در برنامه‌های مختلف العالم، به ویژه پرونده‌هایی که این شبکه در مورد مصر داشت، مشاهده کرد. پیروزی مردم مصر در برکناری مبارک، برای تهران و قاهره که ۳۰ سال با هم رابطه‌ای نداشتند، فرصت تازه‌ای پیش‌آورد. حکومت نظامی مصر و دولت موقت تشکیل‌شده توسط برخی از نیروهای فن‌سالار این کشور، در این برهه با چالش عمده‌ای در نزدیکی به تهران مواجه بودند. روابط مستحکم مصر با کشورهای عرب خلیج فارس و عدم تمایل آن‌ها برای تجدید روابط ایران و مصر، در این برهه زمانی به شدت مسئله‌ساز شده بود. کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس و در رأس آن عربستان و سپس، امارات متحده عربی در تلاش برای دور کردن تهران و قاهره، همه‌گونه امتیاز به مصر می‌دادند و در صورت نپذیرفتن این امتیازات، در این کشور با استفاده از گروه‌های سلفی ناامنی ایجاد می‌کردند.

العالم در این دعوی سیاسی به عنوان دیدگاه ایران، نقش مهم اطلاع‌رسانی را برعهده داشت و با بسیاری از مقامات مصری در این رابطه گفت‌وگو می‌کرد و دیدگاه‌های آن‌ها را در این مورد جویا می‌شد. این رویکرد را در برنامه‌های مختلف العالم به ویژه برنامه‌هایی که به صورت میزگردهای چالشی برگزار می‌شد، قابل مشاهده بود. در این مورد العالم تلاش داشت تا نظر مقامات و سیاست‌مداران بلندپایه مصری را هم جویا شود و فضای سیاسی برای گسترش روابط را تلطیف کند؛ برای مثال، احمد الغمراوی، رئیس کمیته دوستی ایران و مصر، در گفت‌وگو با العالم، بر ضرورت تجدید روابط ایران و مصر و دو ملت بر اساس عقلانیت تأکید کرد (گفت‌وگوی با احمد الغمراوی، ۲۲ اوت ۲۰۱۱). این دیدگاه غالب در سیاست‌گذاری کلی شبکه العالم در مورد روابط ایران و مصر بود که به صورت دائمی در این شبکه و برنامه‌های آن ادامه داشت.

سیاست دیگر العالم در مورد مصر، واهمه از غلبه جریان‌های سلفی وهابی وابسته به عربستان سعودی بر این کشور و به حاشیه رفتن اسلام معتدل بود. این نگرش در خبرهای متعددی که العالم در بخش‌های مختلف خود پخش می‌کرد، وضوح بسیاری داشت و با علمای دینی و سیاسی‌های مصری در این مورد گفت‌وگوهای صریحی انجام داد. حملات وهابی‌ها به اماکن متبرکه و زیارتگاه‌ها و تشدید فعالیت آن‌ها در عرصه سیاسی و دینی، یکی از مهم‌ترین عوامل این پوشش خبری بود (العالم، ۲۶ آوریل ۲۰۱۱). العالم با استفاده راهبردی از این واقعیت که عربستان سعودی حامی جریان سلفی- وهابی در مصر است، خطر آن‌ها را برای

مصری‌ها بسیار ارزیابی می‌کرد (العالم، مطالبه مصر قطع...، ۲۷ مه ۲۰۱۱). فتنه‌انگیزی سعودی‌ها در مصر و اختلاف میان مسیحیان و مسلمانان، تبلیغ گرایش‌های رادیکال از اسلام و سرانجام، تلاش این کشور برای تقسیم مصر با همراهی آمریکا و رژیم صهیونیستی به شدت مورد توجه العالم بود.

صلاح‌الدین الدسوقی، رئیس حزب هم‌اندیشی ملی مصر، عربستان را به انجام عملیات ضد انقلاب در کشورش متهم می‌کند و از فقر مردم برای پیشبرد اهداف خود بهره می‌برد. وی به حضور ناگهانی وهابی‌ها پس از کناره‌گیری مبارک از قدرت در میدان التحریر اشاره می‌کند و آن را مشکوک می‌داند (گفت‌وگو با صلاح‌الدین الدسوقی، ۱۶ سپتامبر ۲۰۱۱).

در مسائل دیگر مربوط به مصر، نگاه العالم به دلیل دید مردمی به انقلاب متفاوت از دیگر رسانه‌هاست و عموماً دغدغه‌های متفاوتی را دنبال می‌کند. مسئله فلسطین، ضرورت تداوم انقلاب مصر و تکمیل این انقلاب و روابط با رژیم صهیونیستی و تعیین تکلیف معاهده کمپ‌دیوید از جمله دیگر محورهای مهمی بود که العالم در بیشتر بخش‌های خبری خود به آن می‌پرداخت که در این میان معاهده کمپ‌دیوید جایگاه ویژه‌ای در این تحلیل‌های خبری داشت (گفت‌وگو با کریمه الحفناوی، ۱۳ مه ۲۰۱۱).

۳-۵. لیبی

سرنگونی رژیم بن‌علی در تونس و کناره‌گیری مبارک در مصر، شعله انقلاب‌های عربی را به سرعت به دیگر کشورهای عرب شمال آفریقا و خاورمیانه کشید. این گسترده‌گی انقلاب‌ها و اعتراضات که چندین کشور عربی را در خود فرو برد، کار خبررسانی در این حوزه را با سختی مواجه کرد. شروع انقلاب لیبی از شهر بنغازی، و طولانی شدن این انقلاب که با جنگی خونین همراه شد، تجربه متفاوتی از انقلاب‌های عربی را رقم زد.

العالم در انقلاب لیبی با مشکلات متعددی مواجه بود. شروع انقلاب و پیوستن بسیاری از اعضای رژیم قذافی به صفوف انقلابی‌ها، این امید را ایجاد کرد که انقلاب به سرعت قذافی را سرنگون کند اما بنا به دلایل متعدد، از جمله استفاده قذافی از نیروهای نظامی مزدور، کمی جمعیت لیبی، وفاداری طیفی از ارتش به رژیم و همچنین، ضعف نظامی انقلابی‌ها، عملاً انقلاب لیبی را با زمان طولانی‌تری مواجه ساخت.

العالم برای پوشش خبری تحولات لیبی به دلیل مشکلات ناشی از انقلاب، سه کارگروه خبرنگاری به این کشور اعزام کرد. کارگروه اول در بنغازی مستقر شد و اخبار مجلس انتقالی لیبی را پوشش می‌داد، کارگروه دوم در طرابلس مستقر بود و تحولات این شهر به ویژه اقدامات رژیم قذافی و بمباران‌های ناتو را در صدر اخبار خود داشت و در نهایت، کارگروه سوم که میان جبهه بنغازی و بریقه فعال بود.

مشکلات خبرنگاران العالم در لیبی به مراتب بیشتر از کشورهای دیگر بود، در لیبی یک جنگ تمام‌عیار میان انقلابی‌ها و نیروهای وابسته به رژیم قذافی جریان داشت که در جبهه‌های متعدد خود را نشان می‌داد. در ابتدای انقلاب محمولهٔ عدنان بورینی خبرنگار العالم هنگام عزیمت به بنغازی توسط نیروهای قذافی مصادره شد، اما بزرگ‌ترین مشکل العالم در لیبی، دستگیری لطفی غرس خبرنگار کانادایی و تونس‌الاصل این شبکه در شهر طرابلس و بی‌خبری مطلق از وی بود. غرس از معدود خبرنگارانی بود که در طرابلس حضور داشت و تحولات این شهر را پوشش می‌داد. اتهام غرس داشتن تابعیت دوگانهٔ کانادایی-تونس بود (گفت‌وگو با محمود رمک، ۹ خرداد ۱۳۹۰).

العالم در مورد لیبی سه رویکرد کلی را در پیش گرفت که شاید مهم‌ترین آن پرداختن به نقش پررنگ مردم در هر سه رویکرد بود. این شبکه هرچند نگاهی مثبت به انقلاب لیبی داشت و مانند برخی از شبکه‌های غربی و یا حتی عربی، انقلابی‌های این کشور را شورشیان مسلح و یا مخالفان مسلح لیبی نخواند، اما این مسئله باعث نشد تا به سادگی از بسیاری از حوادث خونین این کشور بگذرد. مهم‌ترین محورهایی که العالم در لیبی به آن پرداخت، عبارت بود از:

۱. پیگیری انقلاب و به ثمر نشستن آن با همراهی کامل انقلابی‌ها و رهبران آن.
۲. افشای جنایات سازمان‌یافته رژیم قذافی ضد مردم و کشتار گستردهٔ آن‌ها در طول چهار دهه حکومت بر این کشور.
۳. افشای همکاری و همراهی گسترده کشورهای غربی با رژیم لیبی در دستگیری، شکنجه و سرکوب مخالفان با استفاده از اسناد و مدارک به دست آمده.
۴. قتل‌عام مردم لیبی در حملات هوایی جنگنده‌های ناتو و از بین رفتن زیرساخت‌های این کشور به صورت گسترده.
۵. پیگیری سرنوشت امام موسی صدر، رهبر شیعیان لبنان، در زندان‌های قذافی.
۶. پرداختن به طرح‌های غرب جهت غارت منابع لیبی به ویژه سلطه بر نفت این کشور.

العالم با تعیین این استراتژی چهارگانه به عنوان اصلی‌ترین محورهای خود در این کشور، تحولات لیبی را به صورت پرونده‌های جداگانه بررسی و ارزیابی کرد. در برنامه‌های متعدد العالم تا زمان مرگ قذافی، محورهای یادشده را می‌توان اولویت کاری العالم برشمرد، اما پس از مرگ قذافی و فروپاشی رسمی رژیم وی، العالم علاوه بر این موضوعات، مسائل دیگری را در راهبرد کلان خود برای پوشش تحولات این کشور در پیش گرفت:

۱. مقابله با نفوذ گستردهٔ شیوخ عرب به ویژه قطر و عربستان در لیبی.
۲. پیگیری سرنوشت انقلاب لیبی و هدایت جریان‌های اسلام‌گرا در این کشور.
۳. مقابله با غارت منابع لیبی و افشای طرح‌های غربی - عربی برای تجزیه این کشور.

۴-۵. بحرین

خلاصه رفتارهای خبری العالم در روند انقلاب‌های صورت گرفته در کشورهای عربی را باید در نگاه ویژه و خاص این شبکه به تحولات بحرین دید. العالم به دلایل مختلف پوشش ویژه‌ای برای تحولات عربستان و بحرین داشت که شاید مهم‌ترین آن، مظلومیت حرکت مردم این منطقه بود. با قطعیت می‌توان گفت بیشتر بار خبری تحولات بحرین بر دوش شبکه العالم و المنار لبنان قرار داشت.

مهم‌ترین دلایل تمرکز شبکه خبری بر تحولات بحرین و عربستان را می‌توان به صورت ذیل برشمرد:

۱. پالایش شدید تحرکات مردم بحرین توسط رسانه‌های عربی و غربی.
۲. تعلق خاطر مردم ایران به مسائل بحرین به ویژه به دلیل نزدیکی‌های دینی، نژادی و قومی.
۳. مظلومیت مردم بحرین، به گونه‌ای که سرکوب شدیدی توسط خاندان حاکم ضد مردم صورت می‌گرفت.
۴. ورود نظامیان سعودی و اماراتی به بحرین و اشغال این کشور.
۵. اثرگذاری انقلاب بحرین بر دیگر کشورهای عرب حوزه خلیج فارس.
۶. حضور نظامیان آمریکایی در بحرین و اهمیت راهبردی این جزایر.

انقلاب بحرین از ۱۴ فوریه ۲۰۱۱ شروع شد و رژیم حاکم بر این کشور برای عدم پوشش مناسب تحولات آن اقدام به پالایش شدید خبری کرد. خبرنگار شبکه العالم به دلیل نوع پوشش خبرهای بحرین به سرعت تحت تعقیب قرار گرفت و عملاً چند روز پس از شروع اعتراضات، العالم پوشش مستقیم خبری در بحرین نداشت (گفت‌وگوی احمد سادات، ۷ اسفند ۱۳۹۰). با توجه به شواهد و مدارک موجود و همچنین، تصریح مقامات بلندپایه جمهوری اسلامی ایران، تهران هیچ دخالتی در امور بحرین و اعتراضات مردم این کشور نداشت (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۴ بهمن ۱۳۹۰)؛ اما این خود باعث نشد تا در حوزه رسانه‌ای شبکه‌های خبری به ویژه العالم جهت اطلاع‌رسانی فعالیت نکنند.

با توجه به راهبرد العالم و رفتار رژیم بحرین با خبرنگاران برای پوشش تحولات بحرین، العالم ناچار شد نگاه رسانه‌ای و اطلاع‌رسانی خود بر بحرین را به شکل متمایزی تنظیم کند. العالم برای پوشش تحولات بحرین در سه حوزه وارد شد:

۱. تلویزیون؛
۲. پایگاه خبری العالم فارسی و عربی؛
۳. استفاده از شبکه‌های اجتماعی مانند فیس‌بوک و یوتیوب.

در مجموع، می‌توان گفت العالم در این سه حوزه شیوه‌های متفاوتی را برای پوشش تحولات بحرین در پیش گرفت. این شیوه‌ها استفاده از تمام ظرفیت اسمی این شبکه و برقراری ارتباط گسترده با رهبران جنبش انقلابی مردم بحرین بود.

مهم‌ترین راهبرد العالم در مورد بحرین، طرح این موضوع بود که برخلاف مدعای رژیم حاکم، انقلاب بحرین یک انقلاب قومی و مذهبی نیست بلکه انقلاب همهٔ مردم بحرین، چه سنی و چه شیعه، است. این رویکرد بر تمام بخش‌های خبری، تحلیلی و اعلامی العالم حاکم بود.

شیوه العالم در پوشش تحولات بحرین را می‌توان به این صورت خلاصه کرد:

۱. ارتباط با رهبران جریان‌های مختلف بحرین به صورت مداوم از طریق تلفن و یا تصویر.

۲. پیگیری وضعیت زندانیان و خانواده‌های آن‌ها.

۳. توجه ویژه به سرکوب روزانه مردم توسط نیروهای سعودی و مأموران امنیتی بحرین.

۴. برجسته کردن نقش روحانیت شیعه در آگاهی‌دهی جمعی و همراهی مردم با این حرکت.

۵. رصد آخرین تحولات بحرین با ارتباط دائمی با معترضان در بحرین و پخش آخرین قطعات و تصاویر اعتراضات.

۶. به دلیل اختلال شدید بر شبکهٔ تلویزیونی، العالم توسط فرستنده‌های زمینی در بحرین قابل مشاهده بود و همین مسئله تعداد بازدیدکنندگان العالم را به نحو چشمگیری افزایش داد.

۷. برگزاری میزگردهای گوناگون با دعوت از فعالان سیاسی بحرینی و همچنین، فعالان حقوق بشر.

۸. تبیین این موضوع راهبردی که جمهوری اسلامی ایران هیچ نقشی در اعتراضات مردمی در بحرین نداشت و هر آنچه در این کشور می‌گذرد، درخواست‌های مردم و گروه‌ها و جریان‌های سیاسی برآمده از مردم است.

مهم‌ترین برنامه‌ای که العالم در مورد بحرین پخش می‌کند، برنامه‌ای یک ساعته با عنوان "الملف البحرینی: پروندهٔ بحرین" است که به صورت خاص و هر روز تحولات بحرین، مطالبات مردمی و نقض حقوق بشر در این کشور را با حضور کارشناسان بررسی می‌کند.

العالم در پوشش اخبار بحرین به دوگانگی سیاست‌های غرب در قبال تحولات منطقه به خوبی اشاره کرد و با اثرگذاری مثبت خود بر حرکت اعتراضی مردم، نگرانی مقامات بحرینی را باعث شد (العالم، نگرانی دولت بحرین...، ۱۲ آبان ۱۳۹۰). این شبکه خبری با پوشش مناسب تحولات بحرین حتی میان اهل سنت این کشور کوچک نیز طرفداران بسیاری به دست آورده بود که این مهم خلاف مدعیات سران آن را می‌رساند (شیعه‌نیوز، العالم انتخاب...، ۱۸ تیر ۱۳۹۰)؛ بنابراین، حملات سایبری و اختلال در فرکانس‌های این شبکه از همان ابتدا (پرس‌تی‌وی، اخلال عربستان در...، ۲۵ اسفند ۱۳۹۰)، در نهایت، به گونه‌ای شد که چندین بار ماهواره‌های پخش‌کنندهٔ این شبکه عوض شدند. بیشتر این حملات و اختلال توسط عربستان سعودی ایجاد می‌شد و در یک مورد مسئولان ماهوارهٔ عرب‌بست اعتراف کردند که پادشاه

عربستان به صورت مستقیم دستور قطع العالم را صادر کرده است (گفت‌وگوی احمد سادات، ۷ اسفند ۱۳۹۰).

رفتار العالم در بحرین، نقطه اوج موفقیت این شبکه در اطلاع‌رسانی می‌تواند ارزیابی شود. اعلام جرم مقامات بحرینی در مورد همکاری با شبکه العالم و در نظر گرفتن مجازات‌های سنگین برای این کار، این موفقیت را بیش‌ازپیش گواهی می‌دهد.

۵-۵. سوریه

رسیدن انقلاب‌های عربی به سوریه بر اساس شواهد موجود، زودرس و تحت فشار و هدایت برخی کشورهای عربی و غربی صورت گرفته است. رفتارشناسی العالم در مورد سوریه تابعی از تحولات این کشور و نوعی رقابت سیاسی میان قطب‌های قدرت در منطقه به شمار می‌رود. اگر در بحرین شبکه‌های خبری مانند العربیه و الجزیره تحولات این جزایر را پوشش نمی‌دادند، در سوریه اقدام به پوشش خبری گسترده و خبرسازی در مورد تحولات آن کردند. سوریه در میان انقلاب‌های عربی، به محور اصلی جنگ رسانه‌ای و تبلیغی دو قطب اصلی منطقه و دیگر قطب‌های جهانی قرار گرفت.

العالم جزو معدود شبکه‌های خبری بود که پس از شروع بحران در سوریه در این کشور خبرنگار فعال داشت و از این رو، پوشش خبری مستقلی داشت و چون به دایره قدرت در سوریه نزدیک بود، خبرهای دست اول و مهمی را در مورد این کشور منتشر می‌کرد.

نگاه العالم در مورد سوریه برگرفته از مفاهیم زیر بود:

۱. حرکت صورت‌گرفته در سوریه، انقلاب و اعتراض نیست بلکه شورشی مسلحانه است.
۲. شورش ایجاد شده توسط کشورهای ضدمحور مقاومت، حمایت و هدایت می‌شود.
۳. هدف از این شورش تضعیف جبهه مقاومت و ضربه زدن به ایران است.
۴. مردم سوریه با شورشیان همراهی نمی‌کنند و دولت این کشور جایگاه خوب و محکمی در میان جامعه دارد.
۵. واقعیت‌های سوریه در زیر لایه‌ای ضخیم و پرحجم از تبلیغات رسانه‌ای مغرضانه پوشیده شده است.

این رویکرد حاکم بر العالم، سیاست کلی این شبکه در قبال تحولات سوریه را ترسیم می‌کرد. در این راهبرد، العالم اقدام به بازتاب واقعیت‌های سوریه بر اساس مستندات خاص خود کرد. در برنامه‌های مختلف خبری و تحلیلی شبکه العالم، موضوع سوریه به بحث گذاشته می‌شد و نکته مهم در این مورد مشارکت مخالفان سیاسی نظام حاکم در بحث‌ها و برنامه‌های پخش شده بود. در مجموع، می‌توان سیاست العالم در قبال سوریه را این‌گونه برشمرد:

۱. العالم جنایت‌های صورت‌گرفته توسط گروه‌های شورشی را پوشش خبری می‌داد.

۲. العالم به خبرسازی و شایعه‌سازی برخی شبکه‌های خبری در مورد سوریه پاسخ می‌داد (العالم، مراسلنا...، ۳ ژانویه ۲۰۱۲).
 ۳. العالم اصلاحات سیاسی در سوریه را پوشش می‌داد و از مردم در این زمینه نظرخواهی می‌کرد (العالم، مؤتمر لشخصیات...، ۳ جولای ۲۰۱۱).
 ۴. العالم تجمعات برگزارشده توسط طرفداران دولت سوریه را به صورت زنده پخش و سخنرانی‌ها و هم‌اندیشی‌های خبری سران این کشور را در اختیار بینندگان خود قرار می‌داد.
 ۵. العالم اقدام به ارتباط مستقیم با مردم سوریه کرد. در گفت‌وگوها و میزگردهای مختلف اقشار گوناگون مردم سوریه به ویژه دانشجویان و جوانان حضوری فعال داشتند.
 ۶. در حوزه بین‌الملل اقدامات به نفع / ضد سوریه با موشکافی خاصی پیگیری می‌شد.
 ۷. العالم سیاست دوگانه غرب در برخورد با تحولات جهان عرب را با نگاهی ویژه پیگیری می‌کرد. در این مورد به رفتار غرب در برابر اعتراضات مردم بحرین و نادیده گرفتن آن در مقابل با حرکت مسلحانه گروه‌های شورشی در سوریه می‌پرداخت.
- حضور مخالفان نظام سوریه در برنامه‌های زنده العالم باعث شد تا نظریه طرفداری این شبکه از نظام حاکم برداشته شود؛ در حقیقت، العالم با تقسیم مخالفان حاضر در صحنه سوریه به سیاسی و نظامی، داخلی و خارجی تلاش کرد تا مخالفان سیاسی داخلی را در مقابل افراد مسلح و خارجی برجسته‌تر کند (العالم، سوریه الاحتماد...، ۷ فوریه ۲۰۱۲).

نتیجه‌گیری

بررسی رفتار و راهبردهای خبری شبکه عرب‌زبان العالم در تحولات عربی نشان می‌دهد این شبکه رسالت مهم اطلاع‌رسانی خود را بر پایه آگاهی‌بخشی عمومی بر اساس معیارهای تعریف شده خبری در چارچوب سیاست‌های نظام جمهوری اسلامی ایران ترسیم کرده است. این نگاه را به خوبی می‌توان در برنامه‌های این شبکه مشاهده کرد. برنامه "من تهران - از تهران" که هر شب از العالم پخش می‌شود، انتقال دیدگاه‌های سیاسی در جمهوری اسلامی ایران به خارج از کشور و بینندگان این شبکه است. بر این اساس، باید گفت العالم در برنامه خبررسانی خود، علاوه بر تأکید بر بیداری اسلامی به عنوان مهم‌ترین دستاورد انقلاب‌های عربی در منطقه، نسبت به نفوذ جریان‌های غربی و عربی وابسته به صهیونیسم جهانی در این انقلاب‌ها هشدار می‌دهد. العالم بر خلاف شبکه‌های خبری العربیه و الجزیره مدعی بی‌طرفی در اطلاع‌رسانی نیست و خود را طرفدار جریان مقاومت ضد غربی و ضد صهیونیسم در منطقه معرفی می‌کند و با این رویکرد به مخاطب خود اعلام می‌کند که هر حرکتی که بخواهد این محور را مورد حمله قرار دهد و تضعیف کند، از نظر آن غیرقابل قبول است. العالم رویکرد منافقانه شبکه‌های غربی و عربی منطقه را بررسی می‌کند و با تأکید بر ماهیت اسلامی جنبش‌های صورت‌گرفته در

کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا معتقد است سال‌ها استبداد و سرکوب مردمی و جریان‌های اصیل اسلام‌خواهی در این کشورها سبب شده است مردم، در برابر این استبداد و سرخوردگی ناشی از وابستگی حکام به غرب قیام کنند و حکومت‌ها را ساقط کنند. العالم تأکید دارد در صورتی که مردم اتحاد خود را حفظ و بر آرمان‌های اسلامی خود پایبند باشند، می‌توانند در برابر تلاش‌های غرب در مصادره انقلاب‌ها مقاومت کرده و اقدام کنند. این رویکرد شبکه العالم هم‌راستا و در تقویت دیپلماسی رسمی جمهوری اسلامی است و تلاش دارد از طریق ارتباط‌گیری با توده‌های مردم در این کشورها رویکرد رسمی را تقویت و تثبیت کند.

پی‌نوشت‌ها

۱. این تقسیم‌بندی در رویکرد و نگاه رسانه‌ای این دو جریان مهم منطقه‌ای به تحولات به وجود آمد تا جایی که شبکه‌های خبری عراق، المنار لبنان، شبکه‌های خبری ایران و حتی برخی از جریان‌های مقاومت فلسطین رویکردی متفاوت با دیگر شبکه‌های خبری مانند العربیه، الجزیره، بی‌بی‌سی عربی، الاخباریه عربستان، الحره آمریکا، دویچه‌وله آلمان، یورونیوز اروپا، فرانسه ۲۴ عربی و... در برخورد با تحولات اخیر داشتند. رسانه‌های وابسته به جریان مقاومت انقلاب‌ها را اسلامی و برابند دین‌خواهی مردم می‌دانستند و دیگر شبکه‌ها آن را ناشی از مشکلات اقتصادی و تنگنای معیشتی؛ و از همین رو بود که پس از انقلاب تونس و مصر در نشستی که با شرکت کشورهای اروپایی، آمریکا و برخی کشورهای عربی برگزار شد، این کشورها تعهد کردند که کمک‌های مالی و وام‌های کم‌بهره و بلندمدت در اختیار این دو کشور قرار دهند.
۲. ساختمان این شبکه در محوطه جام جم (صدا و سیما) جمهوری اسلامی ایران) قرار دارد که دارای چندین استودیو پخش برنامه می‌باشد. العالم علاوه بر بخش تلویزیونی، پخش رادیویی روی امواج متوسط را هم دارد که در ایران و برخی از کشورهای منطقه صدای این شبکه را قابل شنیدن می‌کند که دارای مخاطبان بسیاری است.
۳. مدیر شبکه العالم
۴. راشد الغنوشی: دبیرکل حزب النهضة تونس
۵. از فعالان سیاسی تونس

منابع

- آیت‌الله خامنه‌ای، خطبه‌های نماز جمعه تهران، پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری، ۱۵ بهمن ۱۳۸۹، در:
<http://www.leader.ir/langs/fa/index.php?p=bayanat&id=7772>
- آیت‌الله خامنه‌ای، خطبه‌های نماز جمعه تهران، پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری، ۱۴ بهمن ۱۳۹۰، در:
<http://www.leader.ir/langs/fa/index.php?p=bayanat&id=9093>
- پرس تی‌وی، اخلاص عربستان در برنامه‌های شبکه العالم، شبکه خبری پرس تی‌وی، ۲۵ اسفند ۱۳۹۰، در:
<http://edition.presstv.ir/detail/fa/170223.html>
- شبه نیوز، العالم/انتخاب اول شیعیان و اهل تسنن بحرین، پایگاه اطلاع‌رسانی شیعه نیوز به نقل از فاینشال تایمز، ۱۸ تیر ۹۰.

العالم، برنامه تحت الضوء، شبکه خبری العالم، تونس؛ رئاسته ما بعد بن علی، ۱۳ دسامبر ۲۰۱۱، در:
<http://www.alalam.ir/programs/890984>

- العالم، سوریه؛ الاحتدام السياسي والأمني - الحلقة الثانية، شبكة خبری العالم، ۷ فوریه ۲۰۱۲، در:
<http://www.alalam.ir/category/tag/%D8%B3%D9%88%D8%B1%DB%8C%D8%A9>
- العالم، قلق اسرائیلی من إقرار قانون المقاطعة فی تونس، ۳۰ نوامبر ۲۰۱۱، در:
<http://www.alalam.ir/news/866594>
- العالم، مراسلنا ینفی الاضطرابات فی دمشق ووصول المسلحين اليها، شبكة خبری العالم، ۳ ژانویه ۲۰۱۲، در:
<http://www.alalam.ir/news/963964>
- العالم، مطالبه مصر قطع علاقاتها بالسعودية و إسرائيل، پایگاه اطلاع رسانی شبکه العالم، ۲۷ مه ۲۰۱۱، در:
<http://www.alalam.ir/required-sever-ties-egypt-saudi-arabia-israel>
- العالم، مؤتمر لشخصيات وقيادات سورية اجتماعیه فی دمشق، شبكة خبری العالم، ۳ جولای ۲۰۱۲، در:
<http://www.alalam.ir/conference-of-the-personalities-and-social-leaders-of-syria-in-damascus?page=8>
- العالم، نگرانی دولت بحرین از تأثیر شبکه العالم، پایگاه اطلاع رسانی العالم، ۱۲ آبان ۱۳۹۰، در:
<http://fa.alalam.ir/news/248974>
- العالم، تحذیر من انتشار السلفية الوهابية فی مصر، شبكة خبری العالم ۲۶ آوریل ۲۰۱۱، در
<http://www.alalam.ir/warning-of-the-spread-of-wahhabism-salafism-in-egypt>
- العالم، تونس: رئاسه ما بعد بن علي، پایگاه اطلاع رسانی شبکه العالم، ۲۱ دسامبر ۲۰۱۱، در:
<http://www.alalam.ir/programs/890984>
- فايز بن عبدالله الشهري، شبكة العالم و ماجرای حنین، روزنامه الرياض، ۱۲ آوریل ۲۰۱۱.
- گزیده هایی از خطابه سالانه باراک اوباما، ۲۵ ژانویه ۲۰۱۱، در:
<http://iipdigital.usembassy.gov/st/persian/texttrans/2011/01/20110126004320x0.496452.html#axzz1ovmD01eU>
- گفت و گو ی احمد سادات مدیر شبکه العالم با روزنامه جوان، یکشنبه ۷ اسفند ۱۳۹۰، ش ۳۶۳۰.
- گفت و گو ی احمد سادات مدیر شبکه با روزنامه جوان، یکشنبه ۱۴ اسفند ۱۳۹۰، ش ۳۶۳۶.
- گفت و گو با راشد الغنوشي دبیرکل حزب النهضة تونس با عنوان: راشد الغنوشي خواستار برگزاری عزتمندان روز قدس در سراسر جهان شد، ۲۲ شهریور ۱۳۸۰، در:
- <http://cpfa.alalam.ir/node/182041>
- گفت و گو با علی التریکی فعال سیاسی تونس، دعوات تونسیه لتجريم التطبيع مع الكيان الاسرائيلي، ۳۱ دسامبر ۲۰۱۱، در:
<http://www.alalam.ir/news/919144>
- گفت و گو با مسئول جمعیت جوانان جهان عرب (وطن عربی)، ۲۲ ژانویه ۲۰۱۲، در:
<http://www.alalam.ir/programs/62564/952474>
- گفت و گو با احمد الغمراوي توسط شبکه العالم: مصر تسعى إلى إعادة العلاقات مع إيران بحكمه وعقلانية، ۲۲ اوت ۲۰۱۱، در:
<http://www.alalam.ir/egypt-seeks-to-restore-relations-with-iran-wisely-and-rationally>
- گفت و گو با صلاح الدين الدسوقي، توسط العالم: السعودية جزء من الثورة المضادة بمصر، ۱۶ سپتامبر ۲۰۱۱، در:
<http://www.alalam.ir/news/696444>
- گفت و گو با کریمه الحناوی، توسط العالم: مصر ستلغى اتفاقية كمب ديفيد، ۱۳ مه ۲۰۱۱، در:
<http://www.alalam.ir/hefnawi-egyptian-people-will-cancel-the-camp-david-agreement>
- گفت و گو با محمود رمک، بر خبرنگار بازداشتی العالم در لیبی چه گذشت، خبرگزاری ایسنا، ۹ خرداد ۱۳۹۰، در:
<http://old.isna.ir/ISNA/NewsView.aspx?ID=News-1778035>
- Ignatius, David, In the Middle East, a Catch-22 for the CIA, washingtonpos, February 10, 2011.